

Heikki Paasonen ja hänen tutkijantyönsä¹

Ensi tammikuun 2. päivänä tulee kuluneeksi sata vuotta Heikki Paasonen syntymästä. Suomalais-ugrilainen Seura, jonka toimialaan Paasonen elämäntyö erittäin läheisesti liittyy, omistaa tämän vuosikokouksensa hänen muistolleen.

1860-luku on mitä merkittävin kansamme historiassa. On kuin uudet raikkaat tuulet olisivat ruvenneet puhaltamaan kaikkialla, yhtä hyvin poliittisen ja taloudellisen kuin yhteiskunnallisenkin elämän aloilla. Kansakunta alkoi päästä selville omasta itsestään ja asemastaan. Mutta kenties vielä merkittävämmäksi tekee tämän kymmenluvun niiden miesten ainutlaatuisen loistava sarja, jotka tällöin ensi kertaa näkivät päivänvalon. Nimien suuresta määrästä tarvitsee vain mainita sellaiset taiteemme ja kirjallisuutemme historiaan pysyvästi jääneet kuin Sibelius, Gallen-Kallela, Järnefeltin veljekset, Juhani Aho, valtiolliseen elämään liittyvät Mannerheim, Svinhufvud, Ståhlberg, Santeri Alkio sekä tieteen alalta Setälä, Kaarle Krohn, Mikkola, Westermarck, Komppa jne. Juuri tämän sukupolven elämäntyö teki meidät lopullisesti kypsäksi itsenäisyyteen. Snellmanin, Lönnrotin, Runebergin, M. A. Castrénin kylvö oli tuottanut sadon, joka runsaudessaan ylitti kaikki odotukset.

Näiden loistavien miesten sarjassa on Heikki Paasosellakin oma sijansa. Hänen nimensä kaiku ei kuitenkaan kannu kauas suuren yleisön keskuuteen. Paasonen elämäntyö rajoittui suppealle alalle, jolla aktiivisten työntekijöiden määrä on verraten vähäinen ja jolla saavutetut tulokset eivät suoranaisesti kiinnosta laajoja piirejä edes kotimaassamme. Mutta tämän työn tärkeydestä ei voi olla eri mieltä. Suomen ja suomensukuisten kielten tutkimuksella on tietysti oma, tosin vaatimaton sijansa kansainvälisessä tieteessä, meillä se on keskeisiä kansallisia velvollisuuksiamme. Tämä tutkimus ei olisi ilman Heikki Paasonen elämäntyötä sillä tasolla millä se nyt on. Se mitä Paasonen on saanut aikaan heimokansojemme kielen ja henkisen kulttuurin, vieläpä koko Itä-Euroopan muinaisuuden valaisemiseksi, on arvoltaan katoamatonta.

Kun tarkoitukseni on pääpiirteissään kuvata Paasonen elämäntyötä ja hänen tieteellisiä saavutuksiaan, tunnen elävästi sen puutteen, että minulla ei ole mitään henkilökohtaiseen tuntemukseen perustuvaa välitettävänäni. Kuitenkin meillä pitäisi olla jonkinlainen kuva tiedemiehenkin eikä vain taiteilijan persoonallisuudesta voidaksemme oikein arvioida hänen saavutuksiaan. Niistä lähteistä, joita on käytettävissäni, käy ilmi ainakin eräitä piirteitä. Helsingin yliopiston historiassaan sanoo Ivar A. Heikel: »Paasonen oli vaitelias mies, kuin huolten painama. Mutta hän herrätti luottamusta. Kun hän lausui mielipiteensä, tapahtui se lyhyesti, selvästi ja suo-

¹ Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa 2. 12. 1964 pidetty esitelmä.

raan.» Täyteläisemmin kuvaa Paasosta hänen oppilaansa Kai Donner Virittäjässä v. 1919 julkaisemassaan muistokirjoituksessa. Donner sanoo: »Hänen vaatimattomuutensa ja hienotunteisuutensa, joiden ominaisuuksien perustalla häntä erehdyttävästi kylläkin saattoi pitää ihmisiä jonkun verran vierovana, olivat omiansa hankkimaan hänelle sekä hyviä ystäviä että häneen kiintyneitä oppilaita. Hänen tasapuolisuutensa ja asiallisuutensa niin luennoissa kuin kirjoituksissa ei saattanut olla vaikuttamatta oppilaihin ja hänen sydämiä voittava herttaisuus oli sitä laatua, että oppilaista ja työtovereista tuli hänelle ystäviä. Hänen avuliaisuutensa ja auttavaisuutensa samoilla tieteen työmailla työskenteleviä kohtaan on hyvin tunnettu.»

Ehkäpä on paikallaan kertoa tässä yhteydessä, miten Paasonen itse kuvailee syrjäisen mordvalaiskylän asukkaiden suhtautumista häneen. Mitä moninaisimpia huhuja oli tietysti liikkeellä oudon vieraan ilmaannuttua. »Tiedettiin myös kertoa», Paasonen kirjoittaa, »että minä olin hänen keisarillisen korkeutensa perintöruhtinas, ja eräs toisesta kylästä oleva entinen sotamies, joka Pietarissa ollessaan oli nähnyt perintöruhtinaan, lähetettiin varta vasten tunnustamaan, olinko minä tsaarin poika.» »Näettehän tuon jo itsekin,» oli hän sanonut, »ettei se mies ole tavallinen virkamies, ei ärjy eikä lyö, niinkuin semmoiset; niin lempeästi kohtelevat kansaa ainoastaan keisarilliset.»

Paasonen oli syntynyt Mikkeliissä tammikuun 2. päivänä 1865. Hänen vanhempansa olivat kauppias Anders Paasonen ja Fredrika Matiskainen. Hän tuli ylioppilaaksi Mikkelin ruotsalaisesta lyseosta 1881. Filosofian kandidaatin tutkinnon hän suoritti 1888. V. 1893 hän väitteli lisensiaatin arvoa varten ja vihittiin priimuksena tohtoriksi 1894. Heti väittelemisen jälkeen hänet kesäkuussa 1893 nimitettiin suomalais-ugrilaisen kielitieteen dosentiksi. V. 1893 hän lisäksi suoritti opetusnäytteet normaalilyseossa latinan ja kreikan kielen lehtorin virkoja varten. Hän toimi useita vuosia suomen kielen opettajana ruotsalaisen normaalilyseon ylimmillä luokilla. V. 1902 hänestä tuli kielten opetuksen ylitarkastaja kouluhallitukseen. Toimikausi ei kestänyt kauan, sillä 1904 hän siirtyi lopullisesti yliopistoon suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professoriksi. Pitkä ja tuskainen tauti mursi hänet elokuun 8. päivänä 1919. Hän oli silloin vain 54 vuoden ikäinen. Vähää aikaisemmin, maailmansodan viimeisenä vuotena, hän oli ollut Unkarissa puolisen vuotta diplomaattisessa tehtävässä. Hänethän sitoi Unkariin myös hänen unkarilaissyntyinen puolisonsa, ja hän saattoi useissa unkarinkielisissä esitelmissään selvittää maamme itsenäisyyden luonnetta ja tavoitteita. Maailmansodan vuosina hän oli sitä paitsi tarmokkaasti toiminut Venäjällä olevien unkarilaisten sotavankien hyväksi.

Vielä mainitsen, että Paasonen toimi seuramme toisena sihteerinä 1892—93, sen jälkeen ensimmäisenä sihteerinä vuoteen 1898, jolloin hänen laaja tutkimusmatkansa alkoi. V. 1907 perustettiin toisen varaesimiehen toimi, johon Paasonen valittiin. Setälän siirtyessä Otto Donnerin kuoleman jälkeen seuramme esimieheksi, Paasonen valittiin hänen jälkeensä ensimmäiseksi varaesimieheksi, jona hän sitten toimi kuolemaansa saakka.

Näyttää olleen keskustelua siitä, että Paasonen olisi siirtynyt viime vuosisadan

lopulla Pietarin Tiedeakatemiaan. Paasosen ystävä J. J. Mikkola oleskeli noihin aikoihin Pietarissa ja oli arvatenkin hankkeen takana. Paasonen tiedustelee Mikkolalle 2. 3. 1897 osoitetussa kirjeessä,² minkälaisesta virasta oikein on kysymys, ja lähettää samassa ansioluettelonsa, joka hänellä oli valmiina, kun oli vastikään hakenut Aleksanterin stipendiä. Otettakoon tähän huvin vuoksi kirjeen loppu: »Olemme täällä saaneet seurata teidän vaiheitanne niiden tietojen kautta, joita Wichmann Yrjö tuon tuostakin on antanut. Maila rouva on kai jo siksi venäläistynyt, että sallii minun painaa hengessä suutelon hänen pienelle kädelleen. Sinulle, veliseni, lähetän kunnan suomalaisen käden lyönnin.» Pietarin asia näyttää rauenneen ja kohta alkaakin Paasosen suuri tutkimusmatka.

Paasosen tutkijantyön kannalta ovat hänen laajat ja monivuotiset matkansa keskeisessä asemassa. Voi sanoa, että kenttätöön tekijänä Paasonen kuuluu aivan ensimmäisten joukkoon. Se sato, minkä hän keräysmatkoillaan korjasi, on todella valtava, ja se sisältää paljon sellaista, mitä myöhempi aika ei enää olisi saanut talteen.

Oli onnellinen sattuma, että Paasonen tuli suunnanneeksi harrastuksensa nimenomaan mordvan kielen alalle. V. 1887 seuramme oli saanut lahjoituksen englantilaiselta Abercrombylta Volgan seutujen suomalais-ugrilaisten kansojen kielen tutkimista varten. Kun tšeremissin tutkimukset olivat päässeet alkuun Porkan ja Genetzin toimesta ja kun kipeästi kaivattiin tarkempia tietoja mordvasta, joka sentään oli suomea vielä lähempänä, oli ymmärrettävää, että seura julisti apurahan haettavaksi juuri mordvan tutkimuksia varten. Paasonen, nuori klassikko, jolla oli kandidaatin tutkinossa laudatur-arvosana myös suomen kielessä, sai apurahan joulukuussa 1888. Seuraavan vuoden helmikuussa hän sitten lähtikin matkalle. Seura oli erityisesti kehottanut Paasosta kohdistamaan huomionsa kansanrunouteen, hää- ja oikeustapoihin sekä yleensä kansan henkiseen kulttuuriin varsinaisen kieliaineksen keruun ohella. Kehotus ei varmaankaan ollut vastoin Paasosen toivomuksia. Kaikesta näkee, että hänellä oli alusta alkaen elävä mielenkiinto näitä asioita kohtaan. Väsymättä hän keräsi kaikkea, mikä näiltä aloilta kerättävissä oli. Häntä kiehtoivat erityisesti kansan uskomukset, se käy ilmi hänen matkakertomuksistaan ja yksityisistä kirjeistään aivan selvästi. Paasonen aloitti mordvalaistutkimuksensa mokšalaismurteen parissa, sitähän oli hänen opettajansa Aug. Ahlqvistkin tutkinut. Ennen pitkää hän siirtyi kuitenkin ersäläisalueelle. Ensimmäinen matka kesti lähes vuoden. V. 1890 Paasonen vielä kesällä kahden kuukauden ajan tarkisti ja täydensi tutkimuksiaan.

Ensimmäisen tutkimusmatkan aikana kerätty aines muodostaa Paasosen väitöskirjan rungon. Teos ilmestyi v. 1893. Hänen suunnitelmiinsa kuului liittää väitöskirjaan vielä vertaileva suomalais-mordvalainen äänneoppi ja etymologinen sanasto, mutta suunnitelma ei toteutunut, kun muut koko suomalais-ugrilaiseen kenttään kohdistuneet harrastukset olivat tulleet väliin. Niinpä hän tyytyikin siihen, että teos

² Tohtori Sulo Haltsonen on kiinnittänyt huomioni Mikkolan arkistossa oleviin Paasosen kirjeisiin ja ystävällisesti toimittanut käytettäväkseni jäljennöksiä.

ilmestyi alkuperäisenä Suomalais-ugrilaisen Seuran toimitusten XXII niteenä ja vain oikaisut lisättiin alkuun. Nämä oikaisut — eräissä tapauksissa ne ovat tärkeitä täydennyksiäkin — johtuivat tietysti niistä tutkimustuloksista, joita Paasonen saavutti neljä vuotta kestäneellä matkallaan, jonka hän Rosenbergin stipendin turvin suoritti 1898—1902. Varsinaisiin mordvalaistutkimuksiin hän käytti tästä ajasta vain 9 kuukautta.

Paasonen työkenttä laajeni huomattavasti juuri tämän pitkän tutkimusmatkan aikana. Hän keräsi ainesta tšeremissien itämurteiden alueelta ja ulotti matkansa Siperiaan ostjakkien maille saakka. Ostjakkien parissa näyttää keruutyö olleen erityisen raskasta. Paasonen kirjoittaa Maila ja J. J. Mikkolalle: »Jumalien viha varmaan raskaasti lepää sen miehen päällä, joka on pantu ostjakkia tutkimaan, niin huokaan täällä huokaamistani. Kieli on fonetiikkansa puolesta — jos muutenkin, kamalan vaikeata, en minä olisi luullut mokomaa ainakaan suomalais-ugrilaisella alalla löytyvän. Ihan karkuun tekee mieli lähteä, mutta muistuu mieleeni eräs suomalainen sananlasku — anteeksi, hyvä Maila! Mutta minä luulen, että noin 8 vuoden tutkimustyö olisi tarpeen, jotta ostjakkien alueella hyvä jälki tulisi.»

Paasonen tarmo ja taitoa osoittaa se, että hän jaksoi ulottaa tutkimuksensa suomalais-ugrilaisen alueen ulkopuolellekin, tataariin ja tšuvassiin, joiden piiristä hän niin ikään sai arvokasta ainesta kokoon.

Paasonen tutkimusmatkoista on seikkaperäisen esityksen laatinut Artturi Kannisto, joka seuramme vuosikokouksessa 1940 pitämässään esitelmässä Paasonen matkakertomusten ja eräiden yksityisten kirjeiden perusteella loi kuvan hänen suurista tuloksista tuottaneesta työskentelystään.

Tahtoisin erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että Paasonen viralliset matkakirjeet, sekä seurалlemme että Helsingin yliopiston konsistorille osoitetut, ovat tieteellisessä suhteessa varsin arvokkaita. Ne sisältävät hyvin vähän persoonallisia elämyksiä tai henkilökohtaisten vaikeuksien ja hankaluuksien kuvauksia. Niiden olennainen sisältö keskittyy matkan ulkonaisten vaiheiden selostamisen lisäksi Paasonen mieltä kiinnittäneiden kielellisten ja etnologisten ilmiöiden kuvaamiseen. Sen takia niissä yhä vielä on ainesta, jota ei sovi unohtaa. Ensi kerran saamme konsistorin matkakertomuksesta tietoa siitä tärkeästä Alatyrin piirin ersämurteesta, jossa vanha *η* on säilynyt, esim. *koη* 'kuu', *piη* 'hammas' jne. Edelleen saamme tietoja monista tärkeistä äänne- ja muoto-opillisista seikoista. Määräisen taivutuksen erikoista edustusta Isaklyn murteessa kuvataan seikkaperäisesti. Samantapaisia tärkeitä tietoja saamme myös tšeremissistä ja ostjakista. Se seikka, että tällaiset tiedot esiintyvät vain matkakertomuksissa, on saanut aikaan sen, että ne ovat voineet jäädä tutkijoilta huomaamatta. Niinpä Steinitz on luullut olevansa ensimmäinen, joka on voinut todeta ostjakkimurteista vokaalisointua. Paasoselle tämä kunnia kuitenkin kuuluu, sillä hän on matkakertomuksessaan riittävän selvästi selostanut asiaa.

Haluaisin nyt kohdistaa huomioni Paasonen tärkeimpiin tutkimuksiin ja esittää niiden johdosta joitakin hajanaisia ja ylimalkaisia ajatuksia. Palaan väitöskirjaan, jonka nimi on »Mordvinische Lautlehre» ja joka nimensä mukaisesti selvittelee

mordvan kielen murteiden äännesuhteita. Ulkonaisesti katsoen Paasonen teos verrattuna pari vuotta aikaisemmin ilmestyneeseen Setälän Yhteissuomalaiseen äännehistoriaan vaikuttaa jonkin verran vanhanaikaiselta. Näin on mielestäni laita erityisesti otsikoinnin. Itse asiassa tämä vanhanaikaisuus on vain ulkonainen piirre. Ainesten käsittelyssä ja johtopäätösten teossa se ei tule näkyviin.

Se kuva, minkä Paasonen luo mordvan kielen äännteellisistä ilmiöistä, on varsin lujaa tekoa, ja kehitys kantamordvasta nykymurteisiin tulee selväpiirteisesti esille. Voi ilman muuta sanoa, että käsityksemme mordvan kielen äännehistoriasta perustuu vähintään yhtä suuressa määrässä Paasonen äännehistoriaan kuin käsityksemme itämerensuomalaisten kielten äännteellisestä kehityksestä Setälän esitykseen. Suomalais-ugrilaisen muoto-opin kannalta katsoen on aivan erityisen merkittävä väitöskirjan liite, joka koskee mordvan possessiivisuffikseja. Budenz oli jo kiinnittänyt huomionsa mordvan kielen possessiivisuffikseissa esiintyvään *n*-ainekseen, mutta erehtynyt pitämään sitä omistajien monikollisuutta osoittavana aineksena. Paasonen selvittää vakuuttavasti asian oikean laidan, ja myöhempi tutkimus on jatkuvasti joutunut rakentamaan hänen esityksensä varaan. Paasonen Mordvinische Lautlehre on yhä vielä elävää tiedettä eikä yksikään mordvan kielen tutkija pääse sen ohitse.

Paasonen tuotannossa on muitakin tutkimuksia, jotka erityisesti kohdistuvat mordvan kieleen tai mordvalaisiin. V. 1896 ilmestyi »Kielellisiä lisiä Suomalaisten sivistyshistoriaan». Sen sisältämät lukuisat tärkeät suomalais-mordvalaiset sanavertailut antavat uusien etymologiojen lisäksi monessa suhteessa tarkemman ja oikeamman kuvan suomalais-volgalaisen kauden kulttuurista, kuin miksi sen Ahlqvist oli hahmotellut.

Mordvalaistutkimuksista on syytä erikseen mainita myös teos »Die sogenannten Karataj-Mordwinen», joka ilmestyi v. 1903 ja jossa lopullisesti selvitetään tämän tutkijain mieltä askarruttaneen heimon alkuperä. Paasonen kirjoittaa Mikkolalle: »Käväisin mm. tatarilaistuneiden Karataimordvalaisten luona, jotka Ahlqvist päätti alkuperäisiksi tatareiksi, jotka olivat omistaneet mordval. puvun. Nk. jo apriori voi päättää, ei niin ole laita. Omituista on tässä tatarilaistumisessa se, että ihan varmaan ei ole yhtäkään ainoaa avioliittoa solmittu asianomaisten kansanheimojen kesken — muhametinuskoinen tataari ei tietystikään ole voinut antaa tytärtään mordvalaiselle, olipa tämä pakana tai kristitty ja päinvastoin. Lieneekö toista tapausta olemassa, jossa niin kuin tässä selvästi saattaisi todistaa, että kansa on vaihtanut kielensä vieraaseen, vähintäkään sekaantumatta tätä vierasta kieltä puhuvaan kansaan?» Lienee paikallaan tuoda tämänkin huomautus julkisuuteen, varsinkin kun kielenvaihdon problematiikka on aina ollut esillä suomalais-ugrilaisessa tutkimuksessa.

Karataimordvalaisia koskeva tutkimus, joka mielestäni on kaikkein viehättävintä, mitä Paasonen on kirjoittanut, on erinomainen todistus hänen oppineisuudesta ja perusteellisuudesta. Se on hyvin säilyttävä arvonsa.

Paasonen on myös menestyksellisesti selvitelty mordvan kielen turkkilaisperäisiä lainoja, mihin hänellä sekä tataariin että tšuvassiin perehtyneenä olikin hyvät edelly-

tykset. Vaikka tietomme mordvan kielen sanastosta on suuresti lisääntynyt ja vaikka uusia lainoja on voitu ja voidaan vieläkin osoittaa, on Paasonen antama selvitys lainojen luonteesta ja alkulähteistä yhä edelleen suuntaa antava. Hän on myös tuonut arvokkaita lisiä sekä votjakin ja ostjakin että unkarinkin turkkilaisperäisten sanojen selvittelyyn.

Kun vuosisadan vaihteessa nuorgrammaattiset metodit vakiintuivat, ruvettiin innokkaasti syventymään myös suomalais-ugrilaisen kielten äännehistoriaan. Kaikkialta pyrittiin etsimään säännönmukaisuuksia ja lainalaisuuksia, joista analogiset yleistykset useinkin olivat jättäneet vain vähäisiä jälkiä. Ei ole mitään outoa siinä, että noihin aikoihin useat tutkijat saattoivat toisistaan riippumattakin tehdä samanlaisia havaintoja ja että samat ongelmat askarruttivat monia. Usein oli seurauksena suoranaista kilpajuoksuakin, joka toisinaan synnytti selvää animositeettia tutkijain piirissä. Tätä lisäsi vielä se, että eri tutkijat päätyivät ilmiöiden selittämisessä kovin erilaisiin tuloksiin.

Eräs tällaisista kysymyksistä oli suomalais-ugrilaisen kielten *s*-äänteet. Oli helppoa havaita, että suomi ei edustanut alkuperäistä kantaa, vaan että etäisissä sukulielissä todettava moninaisuus oli vanhempaa perua. Paasonen teos »Die finnisch-ugrischen *s*-Laute. I. Anlaut» (1903) (Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia XLI, 1918) on hänen ensimmäinen koko suomalais-ugrilaista kielikuntaa käsittelevä suuri tutkimuksensa. Se on erittäin vankkaan etymologiseen ainekseen perustuva huolellinen ja harkittu työ, jonka perusnäkemys varmaan on oikeaan osuva.

Paasonen pääteoksena pidetään yleisesti tutkimussarjaa »Beiträge zur finnisch-ugrisch-samojedischen Lautgeschichte», joka seitsemänä osana ilmestyi Keleti Szemle -nimisessä unkarilaisessa aikakauskirjassa 1913—1917 ja sitten 1917 eripainoksena. Paasonen oli kauan valmistellut tätä teostaan. Hän kertoo itse, että hän oli jo vuosisadan alusta lähtien kiinnittänyt huomionsa samojediin. Hänen tiedetään luennoineen aiheesta jo 1908. V. 1911 hän johti seminaariharjoituksia, ja tärkeänä tuloksena näistä oli hänen oppilaansa Arvo Sotavallan kuuluisaksi tullut tutkielma, joka käsittelee samojedikielten astevaihtelua. Paasonen ei ollut tarkoittanut Beiträge-teostaan julkisuuteen vielä niin pian, sillä hän oli halunnut jäädä odottamaan niitä tuloksia, joita hänen oppilaansa Toivo Lehtisalo ja Kai Donner saavuttaisivat samojedien parissa työskennellessään. Mutta kun kiinnostus samojedikieliä kohtaan oli varsin voimakkaana virinnyt eri tahoilla, hän katsoi parhaaksi saattaa ajatuksensa julkisuuteen.

Paasonen Beiträge on uralilaisen äännehistorian perustava teos. Sen painopiste on selvästi samojedikielissä, sillä suomalais-ugrilaisen konsonantiston ongelmat olivat sitä ennen saaneet jo monipuolista valaisua osakseen. Paasonen esitys rakentuu pääasiassa Castrénin ainesten varaan. Hän ei tyytynyt kuitenkaan vain painettuihin lähteisiin, vaan tutki perinpohjaisesti myös julkaisematta jääneitä kokoelmia. On selvää, että myöhempi tutkimus, jolla on ollut käytettäväänään tuoretta kentältä kerättyä uutta ainesta, on monessa kohdassa voinut oikaista tai täydentää Paasonen esitystä, mutta niin kuin Kai Donner on sanonut, näiden kielten erikoistuntijankin

on pakko hämmästellä sitä taitoa, millä Paasonen epätäydellisistä lähteistä huolimatta on voinut liikkua tällä perin vaikealla alalla. Tässäkin teoksessa tulee näkyviin, kuinka taitava etymologi Paasonen oli ja kuinka harkittua hänen äännehistoriallinen ajattelunsa. Hän hyväksyi astevaihtelun uralilaisen alkuperän, mutta hän ei sanottavasti puuttunut teoriaan eikä käyttänyt sitä mielivaltaisesti etymologioidensa perusteluissa.

Paasonen ei tuntenut mielenkiintoa ainoastaan tutkimiensä kansojen ja heimojen kielimuotoja kohtaan. Hän ei ollut vain lingvisti, vaan monipuolinen filologi. Häntä kiinnostivat alun pitäen aivan erityisesti uskonnolliset käsitykset ja kansanrunous. Eräitä arvokkaita tutkielmia hän ennätti saada valmiiksi näiltäkin aloilta. Mainitsen vain tärkeän mordvalaisrunojen mittaa koskevan tutkimuksen »Über den versbau des mordwinischen volksliedes» (FUF 10). Jo 1897 hän oli julkaissut Valvojassa mielenkiintoisen artikkelin »Itäsuomalaisten kansain runoudesta». Keleti Szemlessä ilmestyi 1901 tärkeitä omakohtaisia havaintoja käsittelevä tutkimus »Beiträge zur Kenntnis der Religion und des Cultus der Tscheremissen». Varsin tunnetuksi on tullut artikkeli »Über die ursprünglichen seelenvorstellungen bei den finnisch-ugrischen völkern» (Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 26, 1909), jolla on ollut erittäin huomattava vaikutus alan tutkimukseen.

15. päivänä lokakuuta 1904 Paasonen piti virkaanastujaisesityksensä, jossa hän käsitteli suomalais-ugrialaisten kansojen varhaisempia asuinalueita. Tämä esitys ilmestyi painosta vasta Paasonen kuoleman jälkeen 1923 Turun yliopiston annaalien B-sarjan ensimmäisessä niteessä nimellä »Beiträge zur aufhellung der frage nach der urheimat der finnisch-ugrischen völker». Myös luennoillaan hän oli käsitellyt tätä kysymystä, mutta mitään muistuinpanoja ei tietävästi ole säilynyt.

Suoranaisia kielentutkimuksen periaatteita ja yleistä metodiikkaa käsitteleviä tutkimuksia ei Paasonen kynästä ole lähtenyt. Yleisemmältä kannalta on kuitenkin varsin tärkeä hänen tutkimuksensa »Zur frage von der urverwandtschaft der finnisch-ugrischen und indoeuropäischen sprachen» (FUF 7, 1908), jossa hän osoittaa, mitä vaikeuksia on, kun äärimmäisiä sukulaisuuskysymyksiä on ratkaistava riittämättömän aineksen varassa. Huomiota ovat myöhemminkin herättäneet hänen tässä yhteydessä esittämänsä jukagiiria ja uralilaisia kieliä koskevat vertailunsa. Tärkeitä lisiä Paasonen on voinut esittää myös suomalais-ugrilaisissa kielissä tavattaviin vanhoihin arjalaisiin lainoihin (Ks. FUF 8 ja 9, sekä Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 23 ja 34).

Varmasti paljon yleisemmin kuin indoeurooppalaisella alalla on suomalais-ugrilaisen tutkimuksen piirissä löydettävissä miehiä, jotka ovat samalla kertaa sekä taitavia kenttätöiden tekijöitä että etevä oppineita. Heikki Paasonen on tässä suhteessa erinomainen esimerkki. Uuden aineksen kerääjänä hän on tietemme historian ansioituneimpia. Hän on eturivin miehiä myös varsinaisena luovana tutkijana. Voipa perustellusti sanoa, että hän oli kaukaisempien sukukieltemme tuntijana, etymologina ja äännehistorian tutkijana aikansa ensimmäinen.

Suomalais-ugrilaisen Seuran ohjelmassa ovat Paasonen aineskokoelmat olleet

varsin keskeisessä asemassa. Vähäinen ei suinkaan ole se, minkä Paasonen itse ennätti eläessään julkaista keräelmistään sekä Suomessa että Unkarissa. Muistettakoon vain hänen arvokkaat ersämordvalaistekstinsä (Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 9 ja 11), tataarilaiset laulut (Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 19) sekä Unkarin Tiedeakatemiaan kustantama tšuvassilais-unkarilais-saksalainen sanakirja (1909). Kuitenkin tämä kaikki on vain vähäinen osa siitä suuresta sadosta, minkä hänen tutkimusmatkansa tuottivat. Seuramme onkin tehnyt runsaasti työtä aineskokoelmien saattamiseksi julkisuuteen. Kai Donner on toimittanut Paasonen ostjakin sanaston. Tšeremissin tekstit julkaisi Paavo Siro 1939 ja sanaston 1948. Mordvan suuret kansanrunouskokoelmat on julkaistu n. 2 200 sivua käsittävänä neliosaisena teoksena. Paasonen tšuvassilaiskeräelmät ilmestyivät Eino Karahkan ja Martti Räsäsen toimesta 1949 ja mišäärıtataarin tekstit Karahkan painokuntoon saattamina 1953. Yhä vielä odottaa valmistumistaan laaja mordvan kielen sanakirja, joka tulee saamaan kunniapaikan Paasonen aineskokoelmien joukossa. Teoksen käsikirjoitusta valmistelee Kaino Heikkilä ja työ on loppuvaiheissaan.

Heikki Paasonen ennätti lyhyen elämänsä aikana suorittaa päivätyön, joka tulee säilyttämään hänen nimensä aina suomalais-ugrilaisen tutkimuksen suurten nimien joukossa. Seuramme piirissä hänen maineensa pysyy himmentymättömänä.

Heikki Paasonen und sein Forscherwerk

VON PAAVO RAVILA

Der Artikel enthält den Vortrag, den der Vorsitzende der Finnisch-ugrischen Gesellschaft am 2. Dezember 1964 in der Jahresversammlung der Gesellschaft gehalten hat

und der auf deutsch in der Zeitschrift »Journal de la Société Finno-ougrienne» 66 im Jahre 1965 erscheint.